

Justyna, Siemionow

Znaczenie ewaluacji działań wychowawczych, edukacyjnych i terapeutycznych w procesie resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie

Edukacja Humanistyczna nr 2 (35) , 123-133

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Justyna Siemionow
Uniwersytet Gdański

ZNACZENIE EWALUACJI DZIAŁAŃ WYCHOWAWCZYCH, EDUKACYJNYCH I TERAPEUTYCZNYCH W PROCESIE RESOCJALIZACJI MŁODZIEŻY NIEDOSTOSOWANEJ SPOŁECZNIE

Wprowadzenie

Dorastający młody człowiek, żyjący w dobie dynamicznych zmian społeczno-kulturowych i gospodarczych, pozostaje nieustannie pod znacznym ich wpływem, co widoczne jest w jego funkcjonowaniu psychospołecznym oraz w jakości i ilości interakcji międzyludzkich.

Proces „oswajania” zmieniającej się i w związku z tym mało stabilnej informacyjnej przestrzeni kulturowej oraz aksjologicznej jest niezmiernie trudny, szczególnie dla tych niedojrzałych jeszcze młodych ludzi, zagubionych w gąszczu sprzecznych, efemerycznych i niezrozumiałych informacji, które utrudniają budowanie przejrzystego obrazu siebie oraz otaczającego świata. Młodzież pozbawiona jest oparcia oraz poczucia bezpieczeństwa, kontroli i sprawstwa w swoich środowiskach rodzinnych; ponieważ często bywa nieo określona jako osoba i wyobcowana jako członek społeczeństwa, z coraz większą desperacją poszukuje dostępnych, łatwych i skutecznych, przynoszących natychmiastową gratyfikację sposobów, środków zaspokojenia potrzeb oraz osiągnięcia celów, zredukowania napięć oraz zneutralizowania nieprzyjemnych emocji czy wreszcie określenia własnego „ja”¹. Powyższe czynniki to tylko niewielki procent tych, które wpływają na przebieg pracy wychowawczej z młodzieżą niedostosowaną społecznie, a także decydują o tym, że proces resocjalizacji musi być elastyczny, musi dawać możliwość zmiany oraz dostosowania realizowanych działań do ewoluującej, nieraz w sposób nagły, sytuacji osób resocjalizowanych.

Świadomość tej dynamiki powinna towarzyszyć pedagogom wychowawcom na różnych etapach pracy z nieletnimi; szczególnie należy zwracać uwagę na ewaluację jako dzia-

¹ A. Karłyk-Ćwik, *Oddziaływania interwencyjne oraz wychowawczo-terapeutyczne wobec nieletnich agresorów w zakładach poprawczych*, [w:] *Pedagogika resocjalizacyjna wobec współczesnych zagrożeń*, red. Z. Bartkiewicz, Lublin 2012, s. 89.

łanie stałe i systematyczne, które daje podstawy do bieżącej korekty realizowanych działań, a przede wszystkim sprzyja wyższej efektywności całego procesu resocjalizacji. Warto podkreślić, że proces resocjalizacji jest tu rozumiany jako kontinuum działań wychowawczych, edukacyjnych oraz terapeutycznych, które są realizowane równolegle, wielotorowo, uzupełniają się wzajemnie oraz stają się dla siebie kapitałem do wprowadzania kolejnych zmian.

Na proces wychowania resocjalizacyjnego można zatem spojrzeć jako na ciąg następujących po sobie faktów wychowawczych, których istota polega na przywracaniu zaburzonej równowagi między dążeniem jednostki resocjalizowanej do zachowań własnej autonomii a dążeniem społeczeństwa do podporządkowania jej własnym normom zachowania, które są powszechnie akceptowane. Resocjalizacja jest zatem odmianą procesu wychowawczego, który z jednostki wadliwie przystosowanej do wymogów życia społecznego czyni jednostkę ponownie socjalizowaną, to znaczy uspołecznioną, samodzielną i twórczą².

W prezentowanym artykule rozważania na temat procesu resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie dotyczą określonej rzeczywistości instytucji wychowawczej, czyli Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego. MOW to instytucja, do której podstawowych zadań należą: eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego wśród wychowanków oraz przygotowanie ich do reintegracji społecznej, samodzielności życiowej, a przede wszystkim funkcjonowania bez naruszania norm społeczno-prawnych. W MOW-ie przebywają dziewczęta i chłopcy (większość instytucji tego typu nie jest koedukacyjna) w wieku od 13 do 18 lat. W Polsce jest obecnie 95 tego typu instytucji³.

Rzeczywistość wychowawcza instytucji najczęściej ujmowana jest jako zbiór obiektów lub faktów wychowawczych. Obiektami wychowawczymi są: osoby wychowujące i nauczające, specjalnie do tego przygotowane (kadra pedagogiczna); osoby wychowywane i uczące się (wychowankowie, nieletni) oraz warunki determinujące przebieg i strukturę procesu wychowawczego. Faktami wychowawczymi są natomiast kompleksy zdarzeń zachodzące między osobami wychowującymi a wychowywanymi, czyli wzajemne wpływy i relacje interpersonalne⁴.

Ewaluacja, która jest, jak już podkreślono powyżej, działaniem stałym, a nie incydentalnym, dotyczy zatem delikatnej i trudnej do operacjonalizacji materii: szczególnej relacji tworzącej się między resocjalizowanymi a resocjalizującymi. Odnosząc to do definicji ewaluacji⁵, można odnotować, że jest to proces, którego cel stanowi ocena stanu edukacji, wychowania czy też działań terapeutycznych przez samych pracowników danej instytucji – wówczas mamy do czynienia z ewaluacją wewnętrzną; lub też ocena uzyskanych efektów przez osoby spoza tych placówek – czyli ewaluacja zewnętrzna. Ewaluacja wewnętrzna

² M. Kalinowski, *Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] *Resocjalizacja*, t. 1, red. B. Urban, J.M. Stanik, Warszawa 2007, s. 234–236.

³ Ośrodek Rozwoju Edukacji, www.ore.edu.pl [20.02.2017].

⁴ Ibidem, s. 234.

⁵ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 48.

zdaniem W. Okonia⁶ polega na zbieraniu i porządkowaniu danych o działaniu systemu ze względu na cele, jakie miał realizować w przekonaniu twórców, stąd też nie może się ona dokonywać bez ich udziału; ponieważ często są to jedyni wykonawcy, może pojawić się też określenie autoewaluacji. Ewaluacja działań wychowawczych to nie tylko analiza uzyskanych zmian w zachowaniu nieletnich (efektów), to przede wszystkim synteza wniosków pojawiających się w wyniku tego, co się dzieje od momentu zaplanowania i wdrożenia działań do chwili ich zakończenia. Takie rozumienie procesu ewaluacji (wewnętrznej) działań podejmowanych w procesie resocjalizacji nieletnich zostało przyjęte w prezentowanym artykule.

1. Istota procesu resocjalizacji i jego dwubiegunowy charakter

Można za M. Konopczyńskim⁷ przyjąć założenie, że proces wychowania resocjalizacyjnego ma dwubiegunowy charakter. Wychowanie resocjalizujące oznacza świadomy, celowy i zaplanowany proces, na który składa się szereg działań realizowanych w oparciu o wyniki diagnozy resocjalizacyjnej, zmierzających do przygotowania wychowanka do powrotu do środowiska otwartego, samodzielności życiowej, a przede wszystkim do funkcjonowania w oparciu o obowiązujące normy społeczno-prawne. Stąd też terminy: proces resocjalizacji i wychowanie resocjalizujące (resocjalizacyjne) stosowane są zamiennie.

Wspomniana dwubiegunowość procesu wychowania resocjalizacyjnego sprowadza się do istnienia dwóch splatających się i powiązanych ze sobą wymiarów, z których każdy podlega procesowi analizy i oceny (ewaluacji). Wymiar pierwszy jest związany z realizacją określonych instytucjonalnych założeń organizacyjnych i procedur formalno-prawnych, bez spełniania warunków niezbędnych dla procesów wychowawczych. Natomiast wymiar drugi odpowiada kryteriom merytorycznym i można go zdefiniować w kategorii procesu wychowawczego. Pierwszy z wymiarów określany jest jako postępowanie resocjalizacyjne i należy go traktować jako poziom (etap) wstępnego przystosowania do warunków instytucjonalnych. Przez postępowanie resocjalizacyjne rozumiemy realizowane, zaplanowane oddziaływania o charakterze antropotechnicznym, psychotechnicznym oraz socjotechnicznym, ukierunkowane na wykształcenie i uruchomienie osobowych i społecznych mechanizmów przystosowawczych, które umożliwiają adaptację nieletniego do prawidłowego funkcjonowania w placówce resocjalizacyjnej⁸. Jest to kluczowy etap decydujący o powodzeniu (skuteczności) całego procesu resocjalizacji. Zastosowanie przez sąd środka wychowawczego w postaci umieszczenia w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym wiąże się ze zmianą środowiska naturalnego nieletniego i przeniesieniem go w zupełnie odmienne realia życiowe niż te, których dotychczas doświadczał. Opór ze strony nieletniego, który pojawia się przy tych działaniach, jest naturalnym mechanizmem wynikającym bardzo często z braku wiedzy lub też wiedzy opartej na nieprawdziwych przesłankach na

⁶ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007, s. 104.

⁷ M. Konopczyński, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Kraków 2014, s. 115–134.

⁸ *Ibidem*, s.116.

temat samej instytucji, tego, czego można w niej doświadczyć oraz osób, które można tam spotkać.

Zatem od pierwszych chwil pobytu nieletniego w instytucji rozpoczyna się proces jego adaptacji do nowych warunków, w których będzie się uczył, rozwijał zainteresowania, pracował nad sobą, a przede wszystkim zostanie otoczony opieką i troską ze strony „nowych” dorosłych.

Drugi wymiar wyróżniany w procesie resocjalizacji to kreowanie resocjalizacyjne, rozumiane jako oddziaływania o charakterze rozwojowym, które są nastawione na wzmacnianie potencjału wychowanków i mają uaktywnić ich procesy rozwoju struktur poznawczych oraz twórczych. Kreowanie resocjalizacyjne ma także przygotować nieletnich do czynnego uczestnictwa w kulturze, a więc do przyjmowania i zinternalizowania wzorców i wartości kultury oraz ich przekształcania⁹. Warto podkreślić, że kreowanie resocjalizacyjne można rozpatrywać w dwóch wymiarach. Pierwszy to sam proces oddziaływania wychowawczego, związany ze stosowaniem określonych metod oddziaływań; drugi to skuteczność tych właśnie oddziaływań, efekt procesu resocjalizacji.

Resocjalizację rozumie się najczęściej jako ścisły związek między metodą resocjalizacyjną a jej wynikiem. Jednak mechaniczne stosowanie interwencji i przestrzeganie zasad resocjalizacji bez zwracania uwagi na to, co się dzieje między podopiecznym a wychowawcą, może nie przynieść zamierzonego efektu. Relacje pomiędzy nieletnim a pracującą z nim kadrą pedagogiczną są o wiele bardziej złożone. Na rezultat procesu resocjalizacji składa się wiele powiązanych ze sobą czynników, których odizolowanie od siebie staje się raczej niemożliwe. Dlatego trudno udowodnić eksperymentalnie skuteczność każdej pojedynczej interwencji resocjalizacyjnej. Można zatem wskazać kluczowe elementy wpływające na skuteczność działań podejmowanych w procesie resocjalizacji nieletnich. Są to: stworzenie odpowiedniej relacji wychowawczej, określenie oczekiwań podopiecznego, ustalenie realistycznych celów, zaplanowanie procesu resocjalizacji, współpraca i zaangażowanie nieletniego w realizację ustalonych zadań. Bez prawidłowej realizacji tych elementów dalsze próby resocjalizacji nieletniego będą skazane na niepowodzenie¹⁰. U podstaw sukcesu prowadzonych działań resocjalizacyjnych leży także ich ewaluacja, polegająca na bieżącej analizie realizowanych zadań oraz ich wpływie na funkcjonowanie wychowanka zarówno w instytucji, jak i poza nią, na przykład w trakcie urlopowania.

Nieprzystosowani społecznie wychowankowie w trakcie procesu resocjalizacji pozostają nadal w sieci negatywnych wpływów społecznych. Resocjalizacyjne zrównoważenie tych wpływów jest jednym z podstawowych warunków uzyskania możliwości rozwojowego kreowania nieletnim. W tym celu siła nacisku kontrolowanego wpływu wychowawczego powinna być mocniejsza i trwalsza od siły nacisku innych negatywnych wpływów społecznych. Jest to możliwe wyłącznie wtedy, gdy stosowane metody i sposoby resocjalizacji będą atrakcyjniejsze i korzystniejsze rozwojowo od innych rodzajów wywieranych na wy-

⁹ Ibidem, s. 117.

¹⁰ R. Opora, *Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010, s. 19.

chowanka nacisków¹¹. Osiągnięciu wspomnianego powyżej celu sprzyja ewaluacja prowadzonych działań.

2. Ewaluacja jako analiza przebiegu oraz skuteczności prowadzonych działań

Analiza rzeczywistości resocjalizacyjnej, tworzących ją elementów oraz zachodzących w niej procesów powinna być prowadzona w odniesieniu do konkretnych kryteriów. Ze względu na wskazany powyżej złożony i wieloaspektowy charakter tej rzeczywistości nie ma możliwości, aby wskazać zamkniętą listę tych kryteriów. Jednym z nich mogą być filary działań resocjalizacyjnych, na których ten proces się opiera, na przykład sport, nauka, rozwój zainteresowań, organizacja dnia, przestrzeganie regulaminów (norm i zasad). Innym możliwym kryterium jest formuła, w jakiej te działania się dokonują, na przykład terapeutyczna, warsztatowa, informacyjna czy formuła aktywnego uczestnictwa. Czas trwania resocjalizacji, zarówno całego procesu, jak i poszczególnych etapów oraz działań, to następny ważny poznawczy i praktyczny element oceny. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o skuteczność metod resocjalizacji prowadzi do określenia czasu ich stosowania, w tym również ponoszonych w związku z tym kosztów finansowych. Kiedy i w jakim przypadku konieczne są metody długofalowe, a kiedy i w jakich przypadkach krótkoterminowe? Kolejnym ważnym zagadnieniem teoretyczno-praktycznym jest odpowiedź na pytanie, jakie niezbędne środki osobowościowe, materialne oraz instytucjonalne zapewniają skuteczność resocjalizacji albo przy jakich środkach osiąga się jakie rezultaty resocjalizacyjne¹². Powszechna staje się analiza poniesionych nakładów finansowych przez daną instytucję w porównaniu do uzyskanych efektów prowadzonych działań resocjalizacyjnych. Oczywiście budżet konkretnej instytucji jest uzależniony od wielu czynników, między innymi od liczby przebywających w niej wychowanków, wykształcenia oraz stanowisk, jakie zajmuje kadra pedagogiczna i personel administracyjny; mimo to ekonomiczny wymiar procesu resocjalizacji coraz częściej jest poddawany pod dyskusję.

Odpowiedź na pytanie dotyczące skuteczności procesu resocjalizacji nie jest jednoznaczna i łatwa. Według K. Ostrowskiej skuteczna resocjalizacja to taka zmiana w strukturze i mechanizmach osobowości oraz motywacji wychowanka, która chroni przed ponownym naruszeniem norm prawnych oraz społecznych i daje możliwość zaspokajania potrzeb oraz osiągnięcia wyższych poziomów rozwoju i integracji osobowości w kierunku dobrostanu fizycznego, psychicznego oraz społecznego¹³.

Czynniki mające wpływ na skuteczność procesu resocjalizacji można ująć w następującą grupę:

- a) związane z kształtującą się osobowością wychowanka, jego zasobami oraz deficytami;

¹¹ M. Konopczyński, *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*, Warszawa 2006, s. 345.

¹² K. Ostrowska, *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalności w psychologii*, Warszawa 2008, s. 227–228.

¹³ *Ibidem*, s. 228.

- b) związane z wiedzą, umiejętnościami, doświadczeniem życiowym i zawodowym wychowawcy;
- c) instytucją resocjalizacyjną jako specyficznym systemem, złożonym z poszczególnych elementów pozostających ze sobą w określonych relacjach;
- d) otoczeniem zewnętrznym instytucji w ujęciu mikro- i makrospołecznym.

Opis i analiza rezultatów procesu resocjalizacji to niezbędne działania wpisane w jego przebieg, dostarczające ważnych wniosków do modyfikacji tego procesu. Prawidłowo wykonana ocena danej działalności wymaga odniesienia się do określonych wskaźników, które zostaną przedstawione poniżej. Ewaluację wewnętrzną tworzą zatem działania analizujące, czy i w jaki sposób zamierzone cele zostały osiągnięte (weryfikowane za pomocą określonych wskaźników), jak również dlaczego nie udało się ich zrealizować. Warto spojrzeć na ewaluację jako na ciąg działań sprzyjających podnoszeniu jakości pracy wychowawczej, edukacyjnej i terapeutycznej instytucji resocjalizacyjnej. Stąd też powinna ona wynikać z bieżących i stałych potrzeb instytucji w zakresie analizy zdarzeń nadzwyczajnych, zachowań problemowych podopiecznych oraz poszukiwania tak zwanych dobrych praktyk, kreatywnych rozwiązań w procesie resocjalizacji.

Wśród wspomnianych powyżej wskaźników stanowiących podstawę do weryfikacji założonych celów w indywidualnej i grupowej pracy resocjalizacyjnej z nieletnimi można wymienić następujące, które są:

- a) związane z obszarem edukacji: na przykład wzrost wyników w nauce, promocje do kolejnych klas, systematyczne odrabianie prac domowych, udział w zajęciach wyrównawczych oraz kołach zainteresowań;
- b) związane z organizacją czasu wolnego: na przykład aktywny i systematyczny udział w zajęciach dodatkowych rozwijających zainteresowania oraz potencjały wychowanków, pakiet zajęć dostosowany do wieku, potrzeb oraz zainteresowań wychowanków, realizowane programy autorskie lub inne, rekomendowane na przykład przez MEN;
- c) związane z organizacją i funkcjonowaniem instytucji jako systemu resocjalizacyjnego: na przykład przestrzeganie ustalonych regulaminów i zasad (liczba tak zwanych zdarzeń nadzwyczajnych), w tym także przestrzeganie ramowego porządku dnia w instytucji, liczba ucieczek, powrotność wychowanków z udzielanych przepustek, realizacja zadań oraz udział w zajęciach specjalistycznych, między innymi terapeutycznych;
- d) związane z funkcjonowaniem psychospołecznym wychowanków oraz przebiegiem procesu kształtowania się ich osobowości: na przykład obniżenie poziomu agresji werbalnej i fizycznej, wzrost samooceny wychowanków, korzystanie z adekwatnych form odreagowania napięcia emocjonalnego, wzrost zachowań prospołecznych;
- e) związane ze środowiskiem rodzinnym: na przykład liczba kontaktów z rodzicami/opiekunami, sposób podejmowania tych kontaktów, realizacja wskazanych

zadań (wspólnie ustalonych) w procesie resocjalizacji dziecka, udział rodziców w zajęciach psychoedukacyjnych i terapeutycznych.

Inny model ewaluacji wewnętrznej, jaki można zastosować w instytucji resocjalizacyjnej dla nieletnich, to stawianie pytań problemowych, na które zespoły wychowawcze, złożone głównie z wychowawców, nauczycieli, psychologów, pedagogów oraz w miarę potrzeb innych specjalistów (na psychiatrów dziecięcych), poszukują odpowiedzi. Zespoły wychowawcze wskazują, jak realizują konkretne zadania i osiągają cele zawarte w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym, jednocześnie zaś określają obszary do dalszej modyfikacji programu oraz do rozwoju instytucji jako środowiska (systemu) wychowawczego. Przykłady pytań problemowych, które znajdują zastosowanie w realiach Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego, mogą być następujące:

1. Jakie potrzeby podopiecznych są zaspokajane przez podejmowane w MOW-ie działania?
2. Jakie informacje zwrotne udzielane są wychowankom? W jakich sytuacjach, czego one dotyczą? Do czego są potrzebne?
3. Jak indywidualizuje się proces resocjalizacji w MOW-ie?
4. W jakich sytuacjach wychowankowie uczą się od siebie zachowań pozytywnych? Jak kreować takie sytuacje? Jaką rolę mogą one odegrać w bieżącym procesie wychowawczym?
5. W jaki sposób uwzględniane są preferencje oraz zainteresowania wychowanków przy organizacji i planowaniu zadań do realizacji?
6. Co dla kadry pedagogicznej oznaczają pojęcia: spójność działań wychowawczych i powszechność działań wychowawczych, proszę podać przykłady.

Warto podkreślić, że powyższe pytania problemowe mają charakter ogólny, dotyczą kluczowych kwestii związanych z funkcjonowaniem instytucji resocjalizacyjnej oraz odwołują się do podstawowych zasad, na których obecnie opiera się proces resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie: indywidualizacji oddziaływań, specjalistycznej diagnozy, identyfikacji zasobów czy jakości relacji pomiędzy wychowywanym a wychowującym.

Równie często praktycy resocjalizacji sięgają po model ewaluacji wewnętrznej, którego punktem wyjścia jest konkretna sytuacja problemowa wymagająca wprowadzenia nowych rozwiązań (działań). Tu również bardzo istotną rolę odgrywa wspomniany powyżej zespół wychowawczy, który identyfikuje daną sytuację trudną oraz konieczność jej rozwiązania. W zależności od kategorii problemu proces analizy sytuacji oraz możliwych rozwiązań będzie miał charakter krótkoterminowy lub długoterminowy. Przykładem takiej sytuacji problemowej analizowanej w jednej z instytucji resocjalizacyjnych dla nieletnich – Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym – może być prowadzenie i organizacja zajęć intelektualnych (tak zwanej nauki własnej) w trakcie których wychowankowie odrabiają prace domowe, przygotowują się do lekcji lub sprawdzenia ich wiedzy oraz umiejętności przez nauczyciela. Zajęcia nauki własnej prowadzi wychowawcy pięć dni w tygodniu na

terenie internatu. Wskazany problem dotyczył liczby zadawanych prac (zbyt dużej dla niektórych wychowanków o obniżonej sprawności intelektualnej) oraz odrabiania zadań w czasie innych lekcji. Oznaczało to, że wychowanek po powrocie ze szkoły stwierdzał: „Nie ma nic zadane”, gdyż odrobił już pracę domową na innych lekcjach. Wychowawca wówczas stawał przed dylematem, czy mobilizować wychowanków do nauki, zajęć intelektualnych, czy też – podążając za ich tokiem rozumowania – przyjąć, że praca domowa została już wykonana i wychowanek może na przykład oglądać telewizję czy słuchać muzyki. Przeprowadzona analiza tego typu sytuacji (ewaluacja wewnętrzna) wskazała potrzebę zmian zarówno po stronie nauczycieli w szkole (jest ona integralną częścią MOW-u), jak i po stronie wychowawców. Wnioski w wyniku przeprowadzonej ewaluacji przełożono na konkretne działania. Nauczyciele przygotowywali różne zestawy zadań domowych w zależności od poziomu sprawności intelektualnej wychowanków, a jednocześnie zwracali uwagę, aby podopieczni nie wykonywali tych zadań na pozostałych lekcjach. Wychowawcy swoje przygotowanie do prowadzenia zajęć nauki własnej nie opierali już wyłącznie na pracach domowych, lecz także na przygotowanych przez siebie zadaniach, które rozwijały szeroko rozumiane kompetencje poznawcze wychowanków.

Ten model analizy, wychodzący od konkretnego problemu, a dochodzący do możliwych do wprowadzenia w danej instytucji rozwiązań, sprzyja systematycznemu podnoszeniu jakości działań resocjalizacyjnych zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i grupowym. Ponadto model ten wspiera funkcjonowanie instytucji resocjalizacyjnej jako organizacji uczącej się, co w dobie niemalże permanentnej zmiany sprzyja realizacji zasadniczych celów, jakie stawiane są przed taką instytucją, między innymi przygotowania młodzieży niedostosowanej społecznie do powrotu do środowiska otwartego oraz prawidłowego wypełniania przypisanych im ról społecznych.

Przestawiony powyżej przykład wpisuje się w definicję ewaluacji podaną przez T. Głowika, ujmowanej jako systematyczne i metodologicznie poprawne gromadzenie oraz analizowanie danych związanych z wdrożeniem określonych oddziaływań w celu oszacowania ich efektywności¹⁴. Ewaluacja wewnętrzna w instytucji resocjalizacyjnej pozwala na zebranie informacji zwrotnych na temat podejmowanych działań wychowawczych, edukacyjnych czy terapeutycznych.

W tym miejscu warto podkreślić, że misją i rolą ośrodków resocjalizacyjnych jest przygotowanie wychowanków do samodzielnego, kreatywnego i odpowiedzialnego życia w środowisku pozainstytucjonalnym. Temu celowi powinna być podporządkowana infrastruktura ośrodka, jego system organizacyjny oraz stosowane metody pracy edukacyjno-wychowawczej i specjalistycznej. Uzyskanie takiego efektu jest możliwe dzięki wprowadzeniu instytucjonalnej filozofii ukierunkowanej na proces permanentnego usamodzielniania wychowanka poprzez rozwój jego potencjałów (talentów, predyspozycji, uzdolnień, zainteresowań, umiejętności, kompetencji) od samego początku pobytu w ośrodku, zamiast dotychczasowego procesu wielozakresowego opieki nad nim, regulaminowego

¹⁴ T. Głowik, *Ewaluacja terapii a naukowe myślenie*, „Terapia Uzależnienia i Współzależnienia” 2008, nr 2, s. 5–9.

„sterowania” jego zachowaniami i poddawania go oddziaływaniom o charakterze socjoterapeutycznym¹⁵. Skuteczność prowadzonych działań, efektywność procesu resocjalizacji oraz rozwój zarówno wychowanków, jak i samego środowiska wychowawczego instytucji nie jest możliwy bez systematycznego prowadzenia ewaluacji wewnętrznej, która stała się już standardem funkcjonowania instytucji resocjalizacyjnych dla nieletnich. Warto również podkreślić znaczenie oraz konieczność prowadzenia przez ekspertów spoza instytucji ewaluacji zewnętrznej, która powinna być uzupełnieniem całościowej analizy działalności placówki oraz wspierać osiągnięcie przez nią wskazanych wcześniej celów.

Podsumowanie

Resocjalizacja młodzieży niedostosowanej społecznie to proces przekształcania osobowości, dokonywany przez wychowanków pod wpływem czynników zewnętrznych, ale tylko dzięki aktywności własnej podmiotu i poprzez nią. Przekształcenia te polegają na takim usprawnianiu struktur poznawczych osobowości, by przejęły one kontrolę nad mechanizmami emocjonalno-popędowymi¹⁶. Zadaniem oddziaływań wychowawczych, edukacyjnych i terapeutycznych w procesie resocjalizacji jest zatem stopniowa zmiana antyspołecznych postaw wychowanków w postawy społecznie akceptowane i pożądane. W procesie internalizacji norm, wartości i postaw nieletni muszą wspólnie z personelem pedagogicznym odbyć długą i złożoną drogę, aby osiągnąć sukces. Nie należy więc oczekiwać, że opisane powyżej efekty podejmowanych działań będą natychmiastowe, gdyż mogą się one ujawniać przez długi czas¹⁷. Planowane i działania w procesie resocjalizacji wymagają przede wszystkim czasu oraz odpowiedniego, sprzyjającego realizowaniu zasadniczych celów środowiska wychowawczego, środowiska o określonej dynamice, która uzależniona jest zarówno od aktualnie funkcjonujących w niej wychowanków (ich zasobów i deficytów), jak również od kadry pedagogicznej oraz czynników związanych z infrastrukturą instytucji. Klamrą spinającą powyższe elementy, które decydują o skuteczności prowadzonych działań, jest ich analiza, opis i generowanie wniosków – czyli ewaluacja.

¹⁵ M. Konopczyński, *Misja i zasady pracy ośrodków resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 12, s. 6.

¹⁶ I. Mudrecka, *Poczucie odpowiedzialności młodzieży skonfliktowanej z prawem. Studium pedagogiczne*, Opole 2010, s. 124.

¹⁷ R. Opora, *Ewolucja niedostosowania społecznego nieletnich jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*, Gdańsk 2009, s. 25.

Bibliografia

- Głowik T., *Ewaluacja terapii a naukowe myślenie*, „Terapia Uzależnień i Współzależności” 2008, nr 2.
- Kalinowski M., *Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] *Resocjalizacja*, t. 1, red. B. Urban, J.M. Stanik, Warszawa 2007.
- Karłyk-Ćwik A., *Oddziaływania interwencyjne oraz wychowawczo-terapeutyczne wobec nieletnich agresorów w zakładach poprawczych*, [w:] *Pedagogika resocjalizacyjna wobec współczesnych zagrożeń*, red. Z. Bartkiewicz, Lublin 2012.
- Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*, Warszawa 2006.
- Konopczyński M., *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Kraków 2014.
- Konopczyński M., *Misja i zasady pracy ośrodków resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 12.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009.
- Mudrecka I., *Poczucie odpowiedzialności młodzieży skonfliktowanej z prawem. Studium pedagogiczne*, Opole 2010.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.
- Opora R., *Ewolucja niedostosowania społecznego nieletnich jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*, Gdańsk 2009.
- Opora R., *Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010.
- Ostrowska K., *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalności w psychologii*, Warszawa 2008.
- Ośrodek Rozwoju Edukacji, www.ore.edu.pl [20.02.2017].

Justyna Siemionow

Znaczenie ewaluacji działań wychowawczych, edukacyjnych i terapeutycznych w procesie resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie

Skuteczność działań resocjalizacyjnych oraz poziom efektywności procesu resocjalizacji podlegają obecnie systematycznej analizie. To działania wpisane dziś na stałe w realia funkcjonowania instytucji resocjalizacyjnej, często ujmowanej jako system złożony z powiązanych ze sobą elementów, które tworzą sieć określonych zależności oraz powiązań. Zarówno teoretycy, jak i praktycy resocjalizacji poszukują czynników leżących u podstaw skutecznych działań wychowawczych, edukacyjnych i terapeutycznych. Złożony charakter procesu resocjalizacji nie pozwala na identyfikację skuteczności pojedynczych interwencji; jest to możliwe tylko w przypadku kompleksowych oddziaływań, realizowanych wielotorowo na różnych płaszczyznach: edukacyjnej, wychowawczej i terapeutycznej.

W prezentowanym artykule ewaluacja jest rozumiana jako szereg działań analizujących nie tylko efekty, ale przede wszystkim jak doszło do ich uzyskania i jakie czynniki miały na to wpływ. Wyniki ewaluacji pozwalają instytucji na modyfikacje prowadzonych działań oraz dostosowywanie ich do potrzeb, zasobów czy też deficytów nieletnich. Ponadto zwiększają możliwości projektowania oraz wdrażania przez instytucję działań adekwatnych do sytuacji problemowych, które pojawiają się w środowisku wychowawczym.

Słowa kluczowe: proces resocjalizacji, ewaluacja wewnętrzna, młodzież niedostosowana społecznie, skuteczność działań wychowawczych.

The importance of evaluation of education and therapy in the process of the rehabilitation of socially maladjusted

Nowadays the effectiveness of social rehabilitation process is the subject to a systematic analysis. These actions are included into the reality of the institution considered as the complex system which consists from elements connected with oneself. Both theoreticians and practitioners of the social rehabilitation pedagogy are seeking the factors underlying reasons of success for effectiveness in education and therapeutic process. It is difficult to find which factors influence on the effectiveness of isolated intervention. It is only possible to determine the effectiveness of education and therapeutic process only if they are analysed as a whole. The process of evaluation, in the presented article, is understood as the sequence of operations which analyse not only effects, but how reached them as well and which factors affected it. Results of the evaluation let the institution to find the proper action and adapting them to day-to-day issues. According to them the institution could design and implement the right action appropriate to problem situations turning up in the education environment.

Keywords: process of social rehabilitation, internal evaluation, socially maladjusted, effectiveness of education action.

Translated by Justyna Siemionow